

Grzybowski, Michał Marian

Prezysi Towarzystwa Naukowego Płockiego i ich rola w upowszechnianiu kultury i nauki

---

Notatki Płockie 47/3-192, 24-30

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PREZESI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO I ICH ROLA W UPOWSZECHNIANIU KULTURY I NAUKI

Każda społeczność, aby działać dobrze powinna być sprawnie zarządzana. Tajemnica powodzenia leży w tym, aby na kierownicze stanowiska wybierać ludzi, którzy nadają się do tego pod względem merytorycznym, intelektualnym i moralnym.

W Towarzystwie Naukowym Płockim takie kryteria powinni spełniać prezesi stojący na czele zarządu i odpowiadający za całość podejmowanych działań. Na przestrzeni 182 lat swojego istnienia Towarzystwo Naukowe Płockie miało sześciu prezesów, którzy w różnych czasach mu przewodzili, a od kilku miesięcy przewodzi mu siódmy - dr hab. Zbigniew Kruszewski, senator Rzeczypospolitej. Każdy z nich na miarę swoich możliwości starał się wypełnić podjęte obowiązki, aby pomnożyć dobra duchowe, jakie daje nauka i kultura.

W czasach Księstwa i Królestwa Polskiego następowało ożywienie umysłowe w wielu ośrodkach. Do takich należał Płock, od wieków stolica diecezji, siedziba Seminarium Duchownego i wielu innych agend oraz urzędów.

Od lat działała tu dobrze zorganizowana Szkoła Wojewódzka, która była spadkobierczynią kolegium jezuickiego, potem Szkoły Komisji Edukacji Narodowej. Kadra nauczycielska - jaka znalazła się w tej szkole - składała się z ludzi bądź mających inicjatywę, bądź chętnie włączających się w dobre pomysły i plany innych¹.

To właśnie na środowisko Szkoły Wojewódzkiej, której od 1819 roku przewodził rektor Kajetan Morykoni, skierował swoją uwagę Prażmowski, podsuwając oryginalny pomysł utworzenia w Płocku Towarzystwa Naukowego. Było to zgodne z ideą, jaka wówczas przyświecała niektórym luminarzom, aby poza stolicą tworzyć ogniska nauki i kultury regionalnej².

Po wymianie myśli w gronie pedagogów Morykoni zdał sobie sprawę, że trzeba szukać różnych protektorów, którzy tę ideę poprą moralnie i swoim autorytetem wzmocnią jej prestiż i pozycję. W tej sprawie skontaktował się z biskupem płockim Adamem Prażmowskim, od którego otrzymał zapewnienie, że przyjmie tę funkcję³.

3 czerwca 1820 roku odbyło się zebranie założycielskie Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej, na które przybył przebywający

wówczas w Płocku (bo stale mieszkał w Warszawie) biskup Prażmowski i jako wybrany prezes przewodniczył owemu zgromadzeniu. Prezesa wybierał ogół czynnych członków. Urząd ten zasadniczo piastowany był dożywotnio, bądź do chwili rezygnacji Prezes wyznaczał swojego zastępcę, który przewodniczył Radzie w czasie jego nieobecności.

Na dorocznych zebraniach Towarzystwa Naukowego - poza zebraniem założycielskim - Prażmowski przewodniczył osobiście jeszcze dwa razy, w roku 1824 i 1827. W pozostałych latach zastępował go ks. Konstanty Plejewski, oficjał konsystorza, a potem sufragan płocki, członek korespondent Towarzystwa, jednocześnie członek Rady Wojewódzkiej. Choć statut nie przewidywał funkcji wiceprezesa, faktycznie on przez wiele lat pełnił taką funkcję, zastępując nieobecnego w Płocku Prażmowskiego⁴.

Trzeba stwierdzić, że Prażmowski znajdował praktycznie całkowite ujście dla swoich ambicji naukowych w Warszawskim Towarzystwie, jednak jako prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego zabiegał, aby to ogniwo nauki utworzone przy Szkole Wojewódzkiej mogło przynosić korzyści całemu społeczeństwu. Bo choć działało ono zaledwie dziesięć lat (1820–1830), rozbudziło jednak w środowisku płockiej inteligencji pewien ruch umysłowy i pozostawiło dumną tradycję własnego istnienia i działalności oraz to, że Płock zdobył się na instytucję kulturalną, na jaką nie zdobyło się wiele innych większych miast⁵.

To prawda, że przez owe dziesięć lat działalności Towarzystwa jego duszą był świątły rektor Kajetan Morykoni. Mógł on jednak działać pewniej mając takiego protektora, jakim był znany w kraju senator Królestwa prezes biskup Prażmowski.

Działalność Towarzystwa Naukowego ustała wraz ze śmiercią Morykoniego w grudniu 1830 roku oraz po klęsce powstania listopadowego, kiedy to nastąpiły restrykcje wobec instytucji oświatowych i kulturalnych.

Długo musiało czekać społeczeństwo Płocka nim znów Towarzystwo Naukowe mogło powrócić do swojej działalności. Przyspieszyły ją wydarzenia związane z wojną rosyjsko-japońską i zabu-

zenia w kraju w 1905 roku powodujące, że zaborczy reżim carski złagodził w pewnych sprawach politykę prowadzoną wobec Polaków. Akcje strajkowe młodzieży domagające się polskich szkół, języka narodowego w szkołach, swobody stowarzyszeń i większej demokratyzacji spowodowały, że zezwolono na otwieranie prywatnych szkół średnich z wykładowym językiem polskim i tworzenie polskich stowarzyszeń kulturalnych.

Tego typu placówki znane były już w zaborze pruskim, jak powstałe w 1872 roku w Poznaniu Towarzystwo Oświaty Ludowej czy utworzone w 1880 roku Towarzystwo Czytelní Ludowych. W Galicji w 1852 roku powstało Towarzystwo Szkoły Ludowej szerzące oświatę na wsi ⁶.

W zaborze rosyjskim w latach 1905–1907 działalność oświatowa instytucji jeszcze bardziej się ożywiła, zwłaszcza dzięki Polskiej Macierzy Szkolnej, której celem była obrona języka polskiego w szkolnictwie.

Na Mazowszu najwcześniej wznowiło swoją działalność Towarzystwo Naukowe Płockie, bowiem 28 grudnia 1906 roku płockie władze gubernialne zatwierdziły powstanie Towarzystwa, a 23 marca 1907 roku rozpoczęło ono swoją faktyczną działalność.

Ludzie, którzy najbardziej przyczynili się do wznowienia działalności Towarzystwa w Płocku byli osobami znanymi, godnymi zaufania i szacunku, cieszącymi się dobrą opinią, pełne szlachetności i pasji społecznikowskiej, jak Aleksander Maciesza - lekarz, nauczyciel, antropolog, demograf, znany działacz społeczny, ks. kan. Tomasz Kowalewski - kustosz diecezjalny, Aleksander Zaleski - lekarz, działacz społeczny i oświatowy, dyrektor Szpitala św. Trójcy w Płocku, prezes Płockiego Towarzystwa Lekarskiego oraz Adam Grabowski - pedagog, dziennikarz, znany działacz społeczny ⁷.

Prezesem Towarzystwa został wybrany dr Aleksander Maciesza, zaś jego zastępcą był Stefan Welamin Rutki, nauczyciel, archiwista i bibliotekarz. Aleksander Maciesza był synem zesańców syberyjskich z Tomska. Wychowany w patriotycznej polskiej rodzinie od młodości chciał służyć narodowi. Po studiach medycznych i praktyce w kraju autajskim w 1901 roku znalazł się w Płocku obejmując stanowisko lekarza więziennego. Od tej chwili stał się płocczaninem z wyboru spędzając tu resztę życia.

Po 77 latach przerwy Towarzystwo Naukowe Płockie - wznowiając swoją działalność - zwróciło się do społeczeństwa ze słowami: „Nadeszła chwila... aby poprowadzić dalej prace rozpoczęte przez naszych przodków... Musimy zbadać i poznać nasz

zakątek kraju, musimy stworzyć instytucje użyteczności publicznej, które zszeregują pracowników na polu naukowym oraz przyczynią się do rozpowszechniania wiedzy naukowej w szerszych warstwach. Pierwszym zadaniem być powinni stworzenie biblioteki naukowej publicznej, której podstawą stać się może przeznaczona dla Płocka przez śp. Gustawa wielką księżniczkę” ⁸.

To właśnie prezes Maciesza po reaktywowaniu Towarzystwa Naukowego konsekwentnie dążył do przejęcia biblioteki skępskiej Zielińskich, będącej w tymczasowym posiadaniu kapituły płockiej. Na jego wniosek powołano 2 kwietnia 1907 roku Wydział Biblioteczny Towarzystwa, którego zadaniem miało być utworzenie w Płocku biblioteki naukowej. Niebawem księgozbiór Zielińskich - liczący około 15 tys. tomów - stał się własnością Towarzystwa, a po zakupieniu w 1908 roku starej kanonii przy Rynku Kanonicznym 8 został tam przeniesiony w 1909 roku.

Prezes Maciesza był gorącym zwolennikiem regionalizmu, to jest poznawania najbliższego regionu, jego historii, odrębności kultury i życia gospodarczego. Jak twierdzi dr hab. Anna Stogowska, Maciesza „swe teoretyczne zasady regionalizmu budował na pozytywistycznych ustaleniach Stefana Żeromskiego, który widział w regionalizmie zapowiedź lepszego jutra przez zdecydowaną postawę inteligencji dążącej do poprawy życia gospodarczego, rozwijania kultury i oświaty. Regionalizm odwoływał się do patriotyzmów lokalnych zakorzenionych w czasach zaborów i do ukształtowanych wówczas wzorców aktywności społecznej”. Był bowiem Maciesza wyznawcą hasła „Przez pracę regionalną dla dobra Polski”.

Przez regionalizm rozumiał nie tylko rozważania teoretyczne, ale praktyczne poznawanie okolic Płocka w wyprawach turystycznych między innymi z młodzieżą gimnazjalną. Idąc po tej linii był inicjatorem nowej gazety lokalnej pt. „Głos Płocki” ukazujący się w latach 1908–1914 ⁹.

Od 1909 roku towarzyszką życia dr Macieszy była Maria z Ehrlichów, wdowa po Eugeniuszu Kunklu, właścicielu majątku Drobin. Pani Maria stała się wierną towarzyszką życia męża, wspierając go w wielu sprawach naukowych i społecznych.

Prezes Maciesza w 1907 roku podjął próbę reaktywowania muzeum w Płocku. W 1912 roku wygłosił referat „Zasady organizacji muzeów krajownawczych w ogóle, a Muzeum Ziemi Płockiej w szczególności”. Dla potrzeb Muzeum Mazowsza Płockiego w 1930 roku Towarzystwo zakupiło od rodziny Humięckich kamienicę „Pod Opatrznością” przy placu Narutowicza 2. Zbiory tego muzeum mia-

ły charakter krajoznawczy i były pomocne w nauce szkolnym.

Przed wybuchem pierwszej wojny światowej Towarzystwo liczyło około 150 członków. Działalność Towarzystwa Naukowego w latach wojny 1914–1918 została znacznie ograniczona, ale nie zanikła całkowicie. Jego prezes został w lutym 1917 roku przewodniczącym Rady Miejskiej, przez co mógł w większy sposób wpływać na losy placówek kulturalno-oświatowych, zaś w 1917 roku objął stanowisko burmistrza plockiego.

Z inicjatywy prezesa Macieszy mieszkańcy mogli oglądać wystawę zorganizowaną przez Towarzystwo Naukowe z okazji 100 rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku w statucie Towarzystwa Naukowego wprowadzono pewne zmiany, zwłaszcza w kwestiach dotyczących badań naukowych. Za podstawowy cel uznano: „Krzewienie nauki, popieranie i prowadzenie badań naukowych oraz gromadzenie materiałów naukowych, dotyczących Mazowsza, a także terenów z nim historycznie związanych, w zakresie wszystkich gałęzi wiedzy”.

W latach międzywojennych powiększyła się liczba członków Towarzystwa, pozyskano wiele wartościowych i aktywnych osób. W 1920 roku utworzono Wydział Historyczny, a w 1923 - Wydział Fizjograficzny i Ekonomiczny.

Sam prezes Maciesza, oprócz wielu publikacji z dziedziny higieny szkolnej, antropologii, był autorem większych opracowań, takich jak: „Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Płocku 1906–1931”. Wydał także rękopis dotyczący autobiografii Kajetana Morykoniego.

W niepodległej Polsce Maciesza był orędownikiem szeroko pojętego regionalizmu, który miał być nie tylko ruchem społecznym, ale czynnikiem dynamizującym działania ludzi, stowarzyszeń i administracji państwowej. Był członkiem Warszawskiego Komitetu Regionalnego, dla którego opracował wzorcowy opis monograficzny powiatu. Postulował w nim, aby otoczyć większą opieką krajoznawstwo, zabytki przyrody i kultury, popierać regionalną twórczość artystyczną i literacką.

Z inicjatywy Macieszy zorganizowano przy Bibliotece im. Zielińskich regionalną pracownię naukową, a od 1935 roku zaczął wychodzić „Miesięcznik Regionalny - Życie Mazowsza”. Prezes Maciesza opracował wiele życiorysów ludzi związanych z Mazowszem i niektóre weszły do Polskiego Słownika Biograficznego. Był też autorem pierwszej historii fotografii w Polsce, a Płockie Towarzystwo Fotograficzne od 1962 roku nosi jego imię.

Staraniem Macieszy i Zarządu Towarzystwa władze państwowe zatwierdziły budowę linii kolejowej Zgierz - Kutno - Płock - Sierpc. Przez wszystkie lata zabiegał o finanse Towarzystwa, bowiem nie było stałych subwencji ani na utrzymanie biura, ani Biblioteki.

Maciesza jako prezes Towarzystwa brał udział w różnych uroczystościach miejskich, podejmował wybitnych ludzi polityki, nauki i kultury - Achillesa Rattiego, Józefa Piłsudskiego, Ignacego Mościckiego, Józefa Hallera, różne osobistości kościelne. Lata wojny i okupacji spędził w Płocku nadal prowadząc praktykę lekarską. Po wyzwoleniu interesował się sprawami Towarzystwa, choć coraz bardziej przeszkadzał mu brak zdrowia. Zmarł 10 października 1945 roku. Prezesem Towarzystwa był przez 38 lat. Przez swoją działalność w Towarzystwie w ogromny sposób przyczynił się do rozwoju kulturalnego i naukowego miasta i regionu ¹⁰.

Następcą Macieszy na stanowisku prezesa był Bolesław Jędrzejewski. W kręgi Towarzystwa Naukowego wprowadził go w 1919 roku jego brat Klemens Jędrzejewski. Tam młody Bolesław poznał Macieszów i Rutskich, a Helena Rutska zaproponowała mu katalogowanie zbiorów biblioteki, zwłaszcza dzieł z literatury francuskiej i beletrystycznej XIX wieku. Pracował tam społecznie poza godzinami pracy. 1 września 1923 roku został członkiem Towarzystwa Naukowego i z zapałem włączył się w wir pracy polegającej na porządkowaniu i katalogowaniu zbiorów oraz oprowadzaniu po muzeum ¹¹.

Lata wojny i okupacji spędził Jędrzejewski w Płocku, działając od 1940 roku w tajnych organizacjach Polskiego Państwa Podziemnego jako członek ZWZ, a od 1943 roku był delegatem Rządu Emigracyjnego na powiat plocki. Do jego obowiązków należała opieka nad tajną oświatą, wspomaganie finansowe dawnych pracowników oświaty, pomoc rodzinom zamordowanych w obozach.

Wyzwolenie Płocka nastąpiło w nocy 21 stycznia 1945 roku. Już na drugi dzień Jędrzejewski dokonał lustracji muzeum i biblioteki Towarzystwa. Stwierdził, że zbiory muzealne i biblioteczne nie były zniszczone. Tą optymistyczną wiadomość przekazał prezesowi Macieszy, bowiem spośród członków zarządu tylko oni ocalili.

25 stycznia 1945 roku otrzymał w Prezydium Miasta pełnomocnictwa do zabezpieczenia mienia Towarzystwa i do wznowienia działalności placówki. ¹² Formalnie Towarzystwo wznowiło swoją działalność 12 lutego 1945 roku, w dniu uruchomienia biblioteki.

Pierwsze po wojnie walne zebranie Towarzystwa odbyło się 29 kwietnia 1945 roku, podczas którego wybrano nowy Zarząd. Prezesem został nadal A. Maciesza, zaś funkcję wiceprezesa powierzono Bolesławowi Jędrzejewskiemu. Już wtedy ze względu na zły stan zdrowia Macieszy cały ciężar pracy spadł na Bolesława. Po śmierci Macieszy 10 października 1945 roku na walnym nadzwyczajnym zebraniu dokonano rekonstrukcji Zarządu, wówczas to prezesem został B. Jędrzejewski¹³.

1 grudnia wznowiło swoją działalność Muzeum Mazowsza Płockiego, wkrótce zaczęto organizować wystawy „Sztuka Płocczan”, „Płock w sztuce” i inne.

Prezes Jędrzejewski w 1947 roku - jako delegat Towarzystwa - brał udział w zjeździe Związku Muzeów w Poznaniu, gdzie zrodziła się myśl utworzenia w Łomży Muzeum Północnego Mazowsza. W 1948 roku utworzono Pracownię Humanistyczną, a Towarzystwo liczyło wówczas 80 członków. Dzięki otrzymanym dotacjom przeprowadzono prace remontowe w głównym budynku Towarzystwa przy Palcu Narutowicza 8 oraz w „Domu pod Opatrznością”. Nawiązano kontakty z placówkami naukowymi i kulturalnymi w kraju.

Dużym ciosem dla Towarzystwa było aresztowanie prezesa Jędrzejewskiego 13 grudnia 1949 roku. Polska przeżywała wówczas okres, który potem nazwano „okresem błędów i wypaczeń”. Nadarzyła się okazja dla reżimu komunistycznego, aby zniszczyć człowieka, który był w czasie okupacji aktywnym członkiem Armii Krajowej i Delegatury Rządu Emigracyjnego na kraj, a przed wojną przedstawicielem „burżuazyjnej” władzy.

22 grudnia 1951 roku wyrokiem sądu, którego przewodniczył sędzia major Mieczysław Widaj, Bolesław Jędrzejewski otrzymał łączną karę 15 lat pozbawienia wolności, 5 lat pozbawienia praw publicznych i obywatelskich oraz przepadek mienia¹⁴. 22 marca 1956 roku Sąd Najwyższy w Warszawie, po rozpatrzeniu sprawy na skutek rewizji nadzwyczajnej, uchylił zaskarżone orzeczenie i uniewinnił go z zarzutu popełnienia zarzucanych czynów.

Podczas prezesury B. Jędrzejewskiego - mimo zabiegów i starań o rozszerzenie działalności Towarzystwa - nie udało się nawiązać do tradycji i sukcesów przedwojennych. Nie prowadzono działalności naukowej, prac naukowo-badawczych, brak było wydawnictw. Prezes Jędrzejewski ubolewał nad tym, ale były to czasy kiedy nauczyciele, duchowni, prawnicy, lekarze i inni przedstawiciele inteligencji zajęci byli mocno sprawami zawodowymi.

Okres prezesury Jędrzejewskiego był krótki (1945–1949), ale najtrudniejszy, były to bowiem lata odbudowy kraju, brakowało ludzi przygotowanych do pracy w placówkach naukowych i kulturalnych. Po aresztowaniu B. Jędrzejewskiego nowym prezesem Towarzystwa został wybrany 7 lutego 1950 roku adwokat Roman Lutyński, działacz niepodległościowy, społecznik, uczestnik ruchu ludowego na Mazowszu Płockim¹⁵.

Jako prezes postanowił związać działalność Towarzystwa z warszawskim ośrodkiem naukowym i w ten sposób udało się uzyskać etaty dla pracowników biblioteki. 27 stycznia 1952 roku walne Zgromadzenie postanowiło włączyć TNP - wraz z całym jego mieniem - do Polskiej Akademii Nauk, z jednoczesnym zachowaniem autonomii i zastrzeżeniem, aby siedzibą Biblioteki im. Zielińskich po wsze czasy pozostał Płock. Decyzja ta miała duże znaczenie dla Biblioteki, która zyskała dzięki temu pomoc finansową i fachową przy opracowaniu zbiorów. Zespół, którym kierował Czesław Gutry, uporządkował zbiory, wykonał inwentarze druków nowszych i starodruków. Podjęto też prace nad katalogiem alfabetycznym, rzeczowym i katalogiem czasopism. Księgozbiór powiększył się w 1956 roku i liczył 90 tys. tomów.

W 1952 roku nawiązano współpracę z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, którego profesorowie rozpoczęli akcję odczytową. W 1953 roku utworzono Sekcję Historii i Literatury, która zajęła się popularyzacją wiedzy. Równocześnie powstał Wydział do Badań nad Mazowszem Północnym, w skład którego wchodziły różne sekcje. 13 maja 1955 roku została utworzona Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, co było związane z planowanymi obchodami 1000-lecia Polski i Płocka. Głównymi celami Komisji było: podejmowanie prac badawczych o tematyce regionalnej, wydawanie prac o tematyce regionalnej, wydawanie własnego czasopisma. W lipcu 1956 roku ukazał się pierwszy numer kwartalnika „Notatki Płockie”, które stały się oficjalnym pismem Towarzystwa¹⁶.

Działanie Komisji było dość prężne, wyrażało się w organizowaniu odczytów, gromadzeniu materiałów, pracach archeologicznych, inwentaryzacji architektonicznej, sporządzaniu bibliografii, gwaroznawstwa, folkloru i innych. 1 stycznia 1959 roku Komisja Badań została oficjalnie włączona do Towarzystwa i - prawdę mówiąc - więcej działała niż całe ówczesne Towarzystwo.

Niezbyt szczęśliwa była propozycja prezesa R. Lutyńskiego dotycząca zmiany nazwy Towarzystwo Naukowe Płockie na Towarzystwo Przyjaciół

Nauk. Członkowie walnego zebrania w maju 1957 roku uznali, że byłoby to przekreśleniem dotychczasowej tradycji Towarzystwa. Być może prezesowi Lutyńskiemu i niektórym członkom Zarządu wydawało się, że ówczesne 30-tysięczne miasto nie sprosta tym wyzwaniom. W takiej atmosferze odbywały się wybory nowego Zarządu¹⁷.

5 czerwca 1957 roku ukonstytuował się nowy Zarząd. Prezesem został Tadeusz Gierzyński (1905–1968), znany w Płocku adwokat i działacz społeczny. Związany był z Płockiem od 1914 roku, tu ukończył Gimnazjum im. Władysława Jagiełły, tu rozpoczął karierę prawniczą jako aplikant, asesor, sędzia. Szybko dał się poznać jako doskonały organizator i niestrudzony społecznik. Po wyzwoleniu w 1945 roku organizował sądownictwo płockie, choć pominięty w nominacjach, poświęcił się adwokaturze. Brał udział w życiu politycznym będąc członkiem Stronnictwa Demokratycznego¹⁸.

Na jego 10-letni okres prezesury w Towarzystwie Naukowym przypadły decyzje o lokalizacji Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych oraz przebudowa Zamku Książąt Mazowieckich na siedzibę Muzeum Mazowieckiego. Za jego prezesury nowy Zarząd zajął się opracowaniem nowego statutu, który został przyjęty w 1959 roku, a zatwierdzony przez Urząd Spraw Wewnętrznych w 1961 roku. W 1965 roku wprowadzono do statutu pewne poprawki, między innymi tę, mówiącą, że „Praca członków Towarzystwa w jego organizacji ma charakter społeczny i członkowie nie mogą za nią otrzymywać wynagrodzenia”.

W okresie prezesury Gierzyńskiego w 1957 roku Towarzystwo obchodziło 50-lecie wznowienia działalności. Na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu poświęconym tej rocznicy powołano po raz pierwszy po wojnie honorowych członków Towarzystwa, zostali nimi profesorowie: Tadeusz Kotarbiński, Józef Chałasiński i Marcin Kacprzak oraz poeta Władysław Broniewski. W Liceum im. Małachowskiego, kontynuatorze tradycji Szkoły Wojeńdzkiej, przy której powstało Towarzystwo, zorganizowano akademię i wystawę jubileuszową. Ukazała się także praca zbiorowa „TNP 1820-1830, 1907–1957, Szkice i materiały”.

W 1959 roku - w 150 rocznicę urodzin Gustawa Zielińskiego, twórcy biblioteki skępskiej - Towarzystwo zorganizowało sesję jubileuszową poświęconą tej postaci, zaś Biblioteka im. Zielińskich zorganizowała krajowy zjazd bibliotekarzy i okolicznością wystawę najcenniejszych zbiorów. W tym samym roku odbyła się w Płocku i Warszawie sesja poświęcona płocczaninowi Ludwikowi Krzywickiemu, w setną rocznicę jego urodzin.

We wrześniu tegoż roku Towarzystwo było organizatorem narady 30 zagranicznych uczonych zainteresowanych początkami Państwa Polskiego. Nawiązywano też coraz szersze kontakty zagraniczne, czego dowodem były liczne wizyty gości różnych krajów. Rozwijano współpracę z towarzystwami naukowymi z Torunia, Wrocławia, Łodzi, Gdańska, Szczecina, Poznania, Opola, Przemyśla. Nawiązano też współpracę z Petrochemią, aby przyciągnąć do Towarzystwa grupę młodej inteligencji pracującej w kombinacie, już wtedy zwrócono większą uwagę na nauki techniczne, bowiem wzrastało zapotrzebowanie na tego typu literaturę. Od tej pory zaczęła się też pomoc finansowa Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych dla Towarzystwa.

Z okazji milenium chrztu Polski Towarzystwo organizowało szereg imprez kulturalno-naukowych i popularnych dla Płocka i regionu.

Lata prezesury pośła Tadeusza Gierzyńskiego były latami wielkiej aktywności Towarzystwa, zostawił on swojemu następcy dobre wzorce, które wypadało kontynuować.

Po śmierci Tadeusza Gierzyńskiego nowym prezesem 28 czerwca 1968 roku został wybrany dotychczasowy wiceprezes, członek Towarzystwa Naukowego od 1952 roku dr Jakub Chojnacki (1968–2002). Choć urodził się w Sierpcu (21 sierpnia 1922 r.), większość życia spędził w grodzie Krzywoustego. Tu bowiem pracował od 1943 roku w miejscowym tartaku, najpierw na stanowisku majstra, a po wyzwoleniu w 1945 roku na stanowisku kierownika, tu w płockiej Małachowiance w 1945 roku uzyskał maturę i zaraz podjął studia prawnicze w Uniwersytecie Łódzkim, otrzymując w 1949 roku dyplom magistra, zaś w 1953 roku dyplom inżyniera technologii drewna w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W tym czasie nadal pracował w tartaku, kierując zakładem.

Od stycznia 1961 roku przez 12 lat (1961–1973) pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, kierując sprawami komunalnymi i mieszkaniowymi miasta. Na tym stanowisku dał się poznać jako dobry organizator, społecznik, człowiek wyczuwający potrzeby miasta, z którym się identyfikował emocjonalnie.

Przed dziewięć lat - to jest od marca 1973 roku do 1982 roku - był dyrektorem Zakładów Stolarstwa Budowlanej „Stolbud” w Płocku, skąd po 43 latach pracy przeszedł na emeryturę.

Oprócz tych funkcji, doceniając jego fachowość i zaangażowanie społeczne, wybierany był do różnych gremiów, a mianowicie w latach 1952–1961

był członkiem Prezydium Zarządu Głównego Związków Zawodowych Pracowników Przemysłu Drzewnego i Terenowego w Warszawie, następnie członkiem Prezydium Zarządu Głównego Związków Zawodowych Pracowników Leśnych i Przemysłu Drzewnego w Warszawie, a w latach 1958–1988 Przewodniczącym Komitetu Wychowanków Małachowianki.

Pracując w „Stolbudzie” podjął studia doktoranckie uwieńczone stopniem doktora nauk politycznych w Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy pt. „Rozwój Płocka pod wpływem budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych”.

Z Towarzystwem Naukowym związał się w 1952 roku zostając jego członkiem, przez rok (1960–1961) był jego sekretarzem, przez siedem lat (1961–1968) wiceprezesem, zaś od 1968 do 2002 roku - przez 34 lata - jego prezesem, od 29 marca 1982 roku piastuje godność Członka Honorowego Towarzystwa.

W 1970 roku uczestnicząc w obradach XIII-go Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych w Moskwie rozpoznał w Muzeum Historycznym gipsową kopię dwunastowiecznych romańskich katedralnych Drzwi Płockich zamówionych przez biskupa Aleksandra w XII wieku. Oryginał brązowych romańskich drzwi katedry płockiej do dziś znajduje się w prawosławnej katedrze Mądrości Bożej w Nowogrodzie Wielkim.

To odkrycie zaowocowało pomysłem wykonania kopii tychże drzwi, która mogłaby znaleźć się w katedrze płockiej. Po wielu staraniach, zabiegach, pismach i wizytach udało się myśli przekuć w czyn. Wykonaniem zajęła się Pracownia Konserwacji Metali w Warszawie. Starania prezesa J. Chojnackiego i Zarządu TNP popierały władze miasta Płocka i finansowała dyrekcja Petrochemii. Ostatecznie kopia romańskich Drzwi Płockich została zawieszona 23 listopada 1981 roku w dawnym głównym portalu katedry płockiej. Uroczystego poświęcenia Drzwi Płockich 28 lutego 1982 roku dokonał Prymas Polski abp Józef Glemp w obecności dostojników kościelnych i państwowych oraz licznie zgromadzonych wiernych. Podczas tej uroczystości Prezes Towarzystwa dr J. Chojnacki wygłosił referat nt. „Romańskie Drzwi Płockie - idea kopii i jej realizacja”. Fakt ten wpisał się na trwałe w historię miasta i stał się symbolem działania społecznego i patriotycznego, integrującym społeczeństwo wokół tradycji kultury narodowej.

Na okres prezesury J. Chojnackiego przypadały lata największego i najszybszego rozwoju To-

warzystwa. Liczba członków ze 140 wzrosła do 450, pozwoliło to na lepszą organizację pracy naukowo-badawczej oraz popularyzatorskiej. W tym okresie wykonano ogromną liczbę prac badawczych, z których wiele znalazło praktyczne zastosowanie. Zorganizowano wiele imprez o charakterze naukowym i popularnonaukowym, sesji, konferencji, posiedzeń i odczytów.

Z inicjatywą prezesa Chojnackiego i przy jego ogromnym zaangażowaniu w 1985 roku odbyły się w Płocku obchody 900 rocznicy urodzin Bolesława Krzywoustego. Przybliżyły one mieszkańcom Mazowsza i Polski postać tego wielkiego władcy i jego historyczne dokonania.

Wychodząc naprzeciw tym, którzy chcieli kontynuować studia przy Towarzystwie Naukowym zostało zorganizowane studium doktoranckie, które ofiarnie i owocnie przez wiele lat prowadził prof. Rajkiewicz z Warszawy, obecnie kontynuuje tę pracę prof. Mirosław Krajewski z Włocławka.

Modernizacji i powiększeniu uległa baza materialna Towarzystwa, zarówno siedziba Towarzystwa jak i budynki, gdzie zmagazynowane są zbiory biblioteczne. Nieustannie powiększał się zasób księgozbioru, począwszy od inkunabułów do druków najnowszych i czasopism. Zmodernizowane pomieszczenia czytelni i pracowni są wizytówką tej palcówki, z której korzystają pracownicy nauki, studenci, młodzież z Płocka i okolicy.

18 kwietnia 1969 roku - przy wydatnej pomocy Prezesa i Zarządu TNP - otwarto Oddział w Wyszogrodzie. W wybudowanej siedzibie Oddziału umieszczono księgozbiór liczący około 4 tys. woluminów, organizowane są odczyty, wystawy i inne imprezy kulturalno-oświatowe. 27 listopada tegoż roku powstał też Oddział w Sierpcu prowadzący podobną działalność, a 8 grudnia 1977 roku Oddział w Łęczycy.

Na lata prezesury J. Chojnackiego przypadały kolejne rocznice istnienia Towarzystwa 150-lecie (1970), 175-lecie (1995) i 180-lecie w 2000 roku. Wszystkie one były obchodzone godnie, tak jak przystało na placówki naukowe.

Prezes Chojnacki - reprezentując Towarzystwo - brał udział w różnych kongresach, zjazdach, sympozjach, podczas wielu wygłaszał przemówienia, między innymi na Kongresie intelektualistów w obronie pokojowej przyszłości świata w styczniu 1986 roku w hotelu „Victoria” w Warszawie, w 1982 roku w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku, z racji 40-rocznicy męczeńskiej śmierci abpa A. J. Nowowiejskiego, w 1986 roku podczas obrad III Kongresu Nauki Polskiej w Warszawie, w 1994

roku na polskim cmentarzu wojennym na Monte Cassino.

Jako prezes Towarzystwa przyjmował różne osobistości życia państwowego i politycznego, prezydentów, premierów, ministrów, delegacje krajowe i zagraniczne. Wszystkim prezentował to, co miasto i region w swoim tysiącleciu miało najcenniejsze. Nie był zazdrosny o wiedzę zdobywaną przez innych. Cieszył się z każdego doktoratu, tytułu profesorskiego, z każdej publikacji, a zwłaszcza jeśli była ona wydawana staraniem Towarzystwa.

Sam ogromnie pracowity, systematyczny i pamiętający o kalendarzu różnych wydarzeń dawał przykład innym. Otwarty był na wiele inicjatyw, choć

w niektórych sprawach miał inne zdanie. W zarządzaniu Towarzystwem nie był zbyt apodyktyczny, z biegiem lat coraz bardziej łagodniał, dbał o pracowników, znał ich sprawy i starał się zarządzać różnym kłopotom i troskom. W życiu rodzinnym jest szczęśliwym mężem i dziadkiem. Choć przestał pełnić obowiązki prezesa nadal interesuje się losami Towarzystwa.

Od 25 marca 2002 roku Zarząd na stanowisko Prezesa wybrał dr. hab. inż. Zbigniewa Krużewskiego, kanclerza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, senatora Rzeczypospolitej. Życzymy, by jego praca była równie owocna, a Towarzystwo Naukowe podejmowało coraz to nowe aktualne wezwania.

PRZYPISY

- ¹ M. Grzybowski, *Biskup Adam Michał Prażmowski, pierwszy Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1995, s. 18; A. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Płock 1998, s. 35-36.
- ² W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830 na tle jego środowiska, czasów i tradycji*, Warszawa 1966, s. 130.
- ³ M. Grzybowski, *Biskup Adam Michał Prażmowski...*, s. 19.
- ⁴ Tamże, s. 21.
- ⁵ W. Rolbiecki, *Towarzystwo...*, s. 276.
- ⁶ T. Bodał, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995, Płock*, bez roku wydania, s. 18-19.
- ⁷ M. Chudzyński, *Dr Aleksander Maciesza zasłużony prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907–1945*, Płock 2000, s. 13-14.
- ⁸ Tamże; A. Stogowska, *Rola intelektualna...*, s. 109 – 110.
- ⁹ Tamże, s. 17.
- ¹⁰ S. Kostanecki, *Aleksander Maciesza płocki działacz naukowy i społeczny*, W: Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957, *Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 83-132; J. Nycek, *Ludzie i książki*, Płock 1983, s. 138-139; A. Stogowska, *Aleksander Maciesza (1875–1945) teoretyk regionalizmu polskiego*, „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny”, T. 2, Płock 1996.
- ¹¹ M. Przybylińska, *Bolesław Jędrzejewski pedagog, prawnik, działacz społeczny*, Łowicz 1997, s. 13, mps. w posiadaniu autora artykułu.
- ¹² B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 12.
- ¹³ T. Bodał, *Towarzystwo...*, s. 38.
- ¹⁴ M. Przybylińska, *Bolesław Jędrzejewski...*, s. 44-46.
- ¹⁵ J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 1995, s. 224–226.
- ¹⁶ K. Askanas, *TNP w 35-lecie Polski Ludowej*, „Notatki Płockie” 1979, nr 3, s. 26.
- ¹⁷ T. Bodał, *Towarzystwo...*, s. 47.
- ¹⁸ J. Stefański, *Płock od A do Z...*, s. 120–121.